ISSN 2591-1201 LETNIK 3 • 2019 • ŠTEVILKA 1

Dileme

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

DILEME

Dileme
Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

Izdajatelj in založnik
Študijski center za narodno spravo

Naslov uredništva
Tivolska 42, 1000 Ljubljana

Glavni urednik
dr. Renato Podbersič (Slovenija)

Uredniški odbor
ddr. Igor Grdina (Slovenija), dr. Tamara Griesser Pečar (Avstrija), dr. Damjan Hančič (Slovenija), dr. Marica Karakaš Obradov (Hrvaška), dr. Tomaž Kladnik (Slovenija), dr. Jože Možina (Slovenija), dr. Jelka Piškurić (Slovenija), dr. Igor Salmič (Slovenija)

Spletni naslov
www.scnr.si

Leto izida: 2019

Redakcija te številke je bila zaključena 31. 5. 2019.

Lektoriranje in prevod povzetkov
Megamoment, d. o. o.

Oblikovanje in prelom
Inštitut Karantanija

Tisk
Nonparel, d. o. o.

Naklada
300 izvodov

Letna naročnina
25 €

Cena posamezne številke
15 €

issn 2591-1201

D i l e m e

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

LETNIK 3 • 2019 • ŠTEVILKA 1

VSEBINA

Janez Kranjc
Lovro Šturm osemdesetletnik
7

Razprave

Andrej Naglič
Publicistična dejavnost dr. Lovra Šturma
21

Blaž Ivanc
Milan Komar in Evgen Vasiljevič Spektorski – sopotnika preskoka iz prava v filozofijo
41

Mirjam Dujo Jurjevčič
Revolucionarno nasilje na širšem cerkniškem območju 1942
65

Mateja Čoh Kladnik
Dr. Franc Klar: zdravnik in narodni poslanec pred Sodiščem slovenske narodne časti
95

Tamara Griesser Pečar
Show Trials in Slovenia: The Case of Ljubo Sirc
119

Igor Grdina
Zgodovina kot servis
147

Boštjan Kolarič
Ustavno sodišče Republike Slovenije
kot varuh človekovega dostojanstva
173

In memoriam

Tamara Griesser Pečar
Prof. Justin Stanovnik
197

Recenzije

Andrej Rahten
Janez Hladnik, Od Triglava do Andov.
V službi Cerkve in naroda. Spomini
205

Jelka Piškurić
Marta Rendla, »Kam ploveš standard?«,
Življenjska raven in socializem
213

Renato Podbersič
Davor Marijan, Rat Hrvata i Muslimana
u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.
217

R a z p r a v e

Prejeto: 26. 4. 2019
1.01 Izvirni znanstveni članek

Dr. Mateja Čoh Kladnik[1]

Dr. Franc Klar: zdravnik in narodni poslanec pred Sodiščem slovenske narodne časti[2]

Izvleček

Dr. Franc Klar (1896–1967) je bil prekmurski zdravnik in politik. Na začetku 30. let 20. stoletja je začel delovati tudi politično, bil je blizu Slovenski ljudski stranki, izvoljen je bil tudi za narodnega poslanca. Med drugo svetovno vojno ni smel opravljati zdravniškega poklica in je bil pod stalnim policijskim nadzorom. Na začetku leta 1945 je bil mobiliziran kot vojaški zdravnik in je pregledoval nabornike. Takoj po koncu vojne je postal sanitetni referent za lendavski okraj. Julija 1945 je bil aretiran in zaprt, 24. avgusta pa ga je senat Sodišča slovenske narodne časti v Murski Soboti obsodil na izgubo narodne časti za 15 let, težko prisilno delo za šest let in odvzem celotnega premoženja. Proces je bil pripravljen hitro, sodišče je pri izreku

1 Dr. Mateja Čoh Kladnik, znanstvena sodelavka, Študijski center za narodno spravo, Tivolska 42, SI – 1000 Ljubljana, mateja.coh@scnr.si.

2 Raziskovalni program št. P6-0380 je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

kazni upoštevalo zgolj obremenilne dokaze. Proces je bil politične narave, Klaru so bile kršene pravice do poštenega sojenja, možnosti zagovora in obrambe.

KLJUČNE BESEDE: dr. Franc Klar, Sodišče slovenske narodne časti, politični proces, zaplemba premoženja, odvzem političnih in državljanskih pravic

Abstract

Dr. Franc Klar (1896–1967) was a doctor and politician from the Prekmurje region. He began participating in politics at the beginning of the 1930s, he was associated with the Slovenian People's Party and was also elected as a national representative. During the Second World War, he was forbidden from practicing his profession as a doctor and was under constant police surveillance. At the beginning of 1945, he was mobilised as a military doctor and carried out medical examinations of military recruits. Immediately after the war, he became the head of the medical authorities for the Lendava county. He was arrested and imprisoned in July 1945; on 24 August, he was sentenced by the Senate of the Court of Slovenian National Honour in Murska Sobota to 15 years of loss of national honour, six years of heavy forced labour and confiscation of his entire property. The trial was set up quickly, and the Court only considered the incriminating evidence when sentencing him. The trial was of a political nature, and Klar's rights to a fair trial and defence were violated.

KEY WORDS: dr. Franc Klar, Court of Slovenian National Honour, political trial, confiscation of property, loss of political and civil rights

Uvod

Dr. Franc Klar (1896–1967) je bil prekmurski zdravnik in politik. Rodil se je 6. oktobra 1896 v Ivancih, v kmečki družini, očetu Jožefu Klaru in materi Ani Klar, rojeni Špilak. Osnovno šolo je obiskoval v Bogojini, kjer je končal pet razredov, štiri razrede meščanske šole pa v Lendavi. Šolanje je leta 1913 nadaljeval v gimnaziji v Monoštru in ga zaključil štiri leta pozneje, ko je tudi maturiral. Nato je bil vpoklican in je bil vojak na ruski in italijanski fronti, kjer je zbolel. Leta 1918 je lahko nadaljeval študij, in sicer najprej na bogoslovju v Sombotelu, kmalu pa je odšel v Innsbruck, kjer je študiral na teološki fakulteti. Bibliotekar in publicist Jože Vugrinec navaja, da ga »*teologija ni v polnosti zanimala*«,[3] po drugih podatkih pa naj bi bil prisiljen opustiti študij teologije zaradi bolezni in se je leta 1920 vrnil domov.[4] V šolskem letu 1920/1921 je vpisal študij medicine v Ljubljani in leta 1926 promoviral na medicinski fakulteti v Zagrebu kot zdravnik in zobozdravnik. Pripravništvo za oba poklica je opravljal v Ljubljani in na Dunaju. Leta 1927 se je kot zdravnik in zobozdravnik naselil v Dolnji Lendavi: »*Kot nam sporoča ustno izročilo naših prednikov, je bil zelo sposoben zobozdravnik in zdravnik. To tudi po tistem, ko je vstopil v politiko.*«[5]

Leta 1931 je bil imenovan za banovinskega zdravnika takratnega lendavskega sreza (okraja). Začel je delovati tudi politično, bil je blizu Slovenski ljudski stranki. Na skupščinskih volitvah leta 1935 je s Koroščevo tiho privolitvijo kandidiral na

3 Jože Vugrinec, »Dr. Franc Klar«, v: *Lipnica*, *Glasilo občine Moravske Toplice,* 26. oktober 2016, št. 147, str. 12 (dalje Vugrinec, »Dr. Franc Klar«). Dostopno na http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-P3K8HFF-K/47158674-f0a6-4976-9fea-de72c95aedb8/PDF, 23. 4. 2019.

4 Franc Klar, https://sl.wikipedia.org/wiki/Franc_Klar, 23. 4. 2019.

5 Vugrinec, »Dr. Franc Klar«.

listi Bogoljuba Jevtića[6] in bil izvoljen za narodnega poslanca.[7] Ko je junija 1935 Jevtića zamenjal Milan Stojadinović[8] z Jugoslovansko radikalno zajednico, je Klar prešel pod njeno okrilje in je konec leta 1935 snoval okrajno podružnico stranke za lendavski okraj. Junija 1936 je bil izvoljen v njen ožji glavni odbor.[9] Dve leti pozneje (1938) je bil kot narodni poslanec izvoljen na Stojadinovićevi listi in je funkcijo opravljal do razpusta narodne skupščine 1939.[10]

Med drugo svetovno vojno, med madžarsko okupacijo Prekmurja, Klar kot zaveden Slovenec ni smel opravljati zdravniškega poklica in je bil pod stalnim policijskim nadzorom. Leta 1944 je bil nekaj časa celo interniran, vendar zaradi pomanjkanja dokazov kmalu izpuščen. Januarja 1945 je bil mobiliziran kot vojaški zdravnik in je bil v delovni enoti madžarskega okupatorja postavljen za zdravnika za pregled nabornikov iz lendavskega okraja in iz Medžimurja. Izkazal se je za »*zave-*

6 Bogoljub Jevtić (1886–1960), srbski politik in diplomat. Bil je soustanovitelj Jugoslovanske nacionalne stranke. Diplomatsko službo je opravljal med letoma 1911 in 1929. Od decembra 1934 do junija 1935 je bil predsednik vlade Kraljevine Jugoslavije. Med drugo svetovno vojno je bil član več emigrantskih vlad, po vojni pa je ostal v tujini.

7 Maksimiljan Fras, *Mariborski župan dr. Alojzij Juvan in njegov čas*, EPOS, Društvo Gledališče Kolenc, Maribor 2013 (dalje Fras, *Mariborski župan dr. Alojzij Juvan*), str. 129.

8 Milan Stojadinović (1888–1961), srbski politik, gospodarstvenik in profesor na beograjski univerzi. Kot član Narodne radikalne stranke je bil večkrat izvoljen za poslanca. Kot finančni minister je sodeloval v Jevtićevi vladi in ga junija 1935 nasledil kot predsednik vlade. S Slovensko ljudsko stranko in z Jugoslovansko muslimansko organizacijo je leta 1935 ustanovil Jugoslovansko radikalno zajednico.

9 Miroslav Kokolj, Bela Horvat, *Prekmursko šolstvo od začetka reformacije do zloma nacizma*, Pomurska založba, Murska Sobota 1977, str. 341, 344, 346; Fras, *Mariborski župan dr. Alojzij Juvan*, str. 149.

10 Franc Klar, https://sl.wikipedia.org/wiki/Franc_Klar, 23. 4. 2019.

dnega Slovenca in humanega človeka, saj je več 100 nabornikom napisal spričevala, da so za odhod na bojišče nesposobni. S tem je mnoge mlade ljudi rešil gotove smrti.«[11]

Takoj po koncu vojne je postal sanitetni referent za lendavski okraj. Julija 1945 je bil aretiran in zaprt, 24. avgusta pa obsojen na političnem procesu pred senatom Sodišča slovenske narodne časti v Murski Soboti.[12]

Sodišče slovenske narodne časti

Sodišče slovenske narodne časti je bilo kot posebno sodišče ustanovljeno na začetku junija 1945, in sicer z *Zakonom o kaznovanju zločinov in prestopkov zoper slovensko narodno čast* (ZSNČ).[13] Ustanovitev sodišča je načrtovala Komunistična partija Slovenije (KPS) že pred koncem vojne. Centralni komite KPS je 7. marca 1945 sprejel kratko direktivo o njegovi ustanovitvi: »*Treba organizirati sodišča narodne časti.*«[14] Politične

11 Vugrinec, »Dr. Franc Klar«.

12 Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), SI_PAM/0719, Sodišče narodne časti Murska Sobota, šk. 8/15, Snč 363/45 (dalje SI_PAM/0719, Snč 363/45).

13 Uradni list Slovenskega narodno osvobodilnega sveta in Narodne vlade Slovenije (dalje Uradni list SNOS in NVS), št. 7/1945.

O njegovem delovanju glejte: Milko Mikola, *Rdeče nasilje*, *Represija v Sloveniji po letu* 1945, Celjska Mohorjeva družba, Celje 2012 (dalje Mikola, *Rdeče nasilje*), str. 282–296; Mojca Kobale, *Sodišče narodne časti*, diplomska naloga, Filozofska fakulteta, Maribor 2010; Mateja Čoh, »V imenu slovenskega naroda: krivi!«, diplomska naloga, Pedagoška fakulteta, Maribor 1998; Mikola, *Sodni procesi na Celjskem*, Zgodovinski arhiv Celje, Celje 1995, str. 92–94; Roman Brunšek, *Procesi pred sodišči narodne časti v ljubljanskem okrožju*, diplomska naloga, Filozofska fakulteta, Ljubljana 1993; Jera Vodušek Starič, *Prevzem oblasti*, Cankarjeva založba, Ljubljana 1992, str. 275–278.

14 Arhiv Republike Slovenije, SI AS 1589 III, Centralni komite Zveze

priprave za ustanovitev sodišča je vodil politbiro Centralnega komiteja KPS. Njegov član in predsednik slovenske vlade Boris Kidrič je glede priprav na ustanovitev sodišča narodne časti poudaril: »*Propaganda vnaprej, zahtevati ostre kazni. Pokazati, kaj mase pretrpele – konkretno vzbuditi bes.*«[15]

ZSNČ je, poleg določil o ustanovitvi in organizaciji sodišča, določil tudi kazniva dejanja, tj. zločine in prestopke proti narodni časti,[16] ter predpisal kazni. Sodišče slovenske narodne časti je sodilo tistim, ki so med vojno politično, propagandno, kulturno, umetniško, gospodarsko, pravno ali upravno sodelovali z okupatorji in »domačimi izdajalci«; tistim, ki so bili leta 1941 na odgovornih položajih in so prispevali h kapitulaciji in k porazu Kraljevine Jugoslavije ter tistim, ki so bili v prijateljskih stikih s pripadniki okupacijskih vojsk in oblasti. Za navedena dejanja je zakon predpisal naslednje kazni: izgubo narodne časti,[17] lahko ali težko prisilno delo ter popolno ali delno zaplembo premoženja v korist države.

Za Slovenijo je bilo ustanovljeno eno sodišče narodne časti. Sestavljali so ga predsednik, tajnik, člani (predsedniki senatov, sodniki porotniki) in tajniki senatov.[18] 13. junija 1945 je bil za

komunistov Slovenije, 1945–1990, Zapisnik seje 7. marca 1945 (št. 18058–18062).

15 Darinka Drnovšek, *Zapisniki politbiroja CK KPS/ZKS 1945–1954*, Arhivsko društvo Slovenije, Ljubljana 2000, str. 27.

16 Po zakonu so bila zločin oziroma prestopek zoper slovensko narodno čast »*vsa namerno izvršena dejanja, ki jih sicer ni mogoče označiti za veleizdajo ali za pomoč okupatorju pri izvrševanju vojnih zločinov, ki pa so škodila ali bi utegnila škodovati ugledu in časti slovenskega naroda in njegovi odpornosti*« (Uradni list SNOS in NVS, št. 7/1945).

17 Kazen izgube narodne časti je bila redna kazen, ki jo je sodišče izreklo vsem obsojenim in je pomenila »*izključitev od javnega udejstvovanja, izgubo pravice do javnih služb, poklicev in dostojanstev, izgubo vseh državljanskih in političnih pravic*« (Uradni list SNOS in NVS, št. 7/1945).

18 Uradni list SNOS in NVS, št. 7/1945; PAM, SI_PAM/0721, Sodišče narodne časti Maribor (dalje SI_PAM/0721), šk. 18/1.

predsednika Sodišča slovenske narodne časti imenovan nekdanji sodnik okrožnega sodišča v Ljubljani Alojzij Žigon, za tajnika pa Jože Černe, referent za pravosodje pri narodnoosvobodilnem odboru Novo mesto. Takrat so bili imenovani tudi prvi člani in tajniki sodišča.[19] Predsedniki in tajniki senatov so bili pravniki, nasprotno pa lahko na podlagi uradnih objav[20] ugotovimo, da so bili za člane senatov imenovani večinoma kmetje, delavci in obrtniki, torej osebe brez pravne izobrazbe in znanja. Sedež Sodišča slovenske narodne časti je bil v sodni palači v Ljubljani, posamezni petčlanski senati pa so zasedali v Ljubljani, Kranju, Novem mestu, Celju, Mariboru, na Ptuju in v Murski Soboti.

Prvi člani Sodišča slovenske narodne časti v Murski Soboti so prisegli pred predsednikom sodišča Žigonom in tajnikom Černetom 6. julija 1945, prva razprava je bila štiri dni pozneje. V Murski Soboti so sodili trije senati, ki so jim predsedovali sodnik nekdanjega okrožnega sodišča v Murski Soboti Viktor Prohinar[21] iz Murske Sobote, litijski odvetnik Ferdo Ludvik[22] in sodnik Jože Podlesek.[23]

Začetek postopka proti Francu Klaru

Franc Klar je bil aretiran 22. julija 1945 in zaprt v dolnjelendavskem zaporu. Štiri dni pozneje ga je prvič zaslišal dol-

19 Uradni list SNOS in NVS, št. 9/1945.

20 Prav tam, št. 7/1945, št. 9/1945, št. 13/1945, št. 17/1945, št. 19/1945.

21 Prav tam, št. 13/1945.

22 Ferdo Ludvik je bil uradno imenovan za tajnika senata Sodišča slovenske narodne časti (Uradni list SNOS in NVS, št. 19/1945) in je to funkcijo pri murskosoboških senatih tudi opravljal. Iz kazenskih spisov Sodišča slovenske narodne časti v Murski Soboti pa lahko ugotovimo, da je v nekaj primerih senatu tudi predsedoval (PAM, SI_PAM/0719).

23 Za Jožeta Podleska uradnega imenovanja nismo našli.

njelendavski javni tožilec dr. Štefan Lebar. Na tem kratkem zaslišanju je Klar povedal, da je bil kot zdravnik mobiliziran 20. februarja 1945. Zaradi prodora Rdeče armade je moral 30. marca zapustiti Dolnjo Lendavo in se je kot vojak z madžarsko vojsko odpravil proti Nemčiji, njegova žena in trije otroci pa so pobegnili v hribe. Mesec dni pozneje je pobegnil z avstrijske meje in se še isti dan vrnil v Ivance, kjer je našel izropano hišo. Zato je bil prisiljen, da je tistim, ki jih je zdravil, računal »*svoj honorar v naturalijah*«. Nekaj sanitetnega materiala je dobil od »*pobegle madžarske vojske*«, nekaj zdravil mu je uspelo rešiti. Ves drugi material, predvsem injekcije, je dobil od Rdeče armade v zameno za zdravljenje ranjenih ruskih vojakov in oficirjev. Na zaslišanju je tudi zatrjeval, da so doma vedno govorili slovensko.[24]

Dan pred Klarovim zaslišanjem, 25. julija, je 48 prebivalcev iz Dolnje Lendave in okolice pisalo delegatu ministrstva za pravosodje v Dolnji Lendavi dr. Karlu Tassotiju in se zavzelo za Klara, ki je bil tam edini zdravnik. Opisali so ga kot vestnega in dobrega zdravnika, ki je bil predan svojemu delu. Ni jim bilo znano, zakaj je bil zaprt, »*toda zdi se pa vsakemu objektivno mislečemu človeku, da je mož, ki je bil ves čas okupacije podpora našemu zatiranemu narodu in simbol Slovenstva in Jugoslavije, moral biti od nekoga iz osebnih zadev ovaden, oziroma osumljen, ter tako spravljen s pota*«. Dodali so še, da so bili večkrat na razpravah sodišča v Lendavi in da so se »*prepričali o objektivnosti sodišča*«. Zato so upali, da bo zadeva čim prej razčiščena in da Klar ne bo več po nedolžnem trpel. Med okupacijo je bil namreč Klar tisti, ki je »*držal po koncu in vzpodbujal narod ter ga reševal, kjer je le mogel*«. Okupator mu je odvzel ordinacijo, a je kljub temu vztrajal in pomagal

24 PAM, SI_PAM/0719, Snč 363/45, zapisnik zaslišanja Franca Klara 26. julija 1945.

zelo veliko ljudem. Najpomembnejše se je podpisnikom pisma zdelo, da je ostal zvest »*rodu svojemu, narodu in državi svoji. Ponujali so mu dobra mesta v notranji Madžarski in mir, ako se prostovoljno umakne. Toda on je vstrajal in se boril dalje. Več prič je, ki jim je rekel: ‹Rajši tu v boju, nego tam v miru, daleč od rodne grude in od našega malega naroda›.*«[25]

V kazenskem spisu je še več izjav, s katerimi so posamezniki pričali, da je bil Klar med vojno zaveden Slovenec in da je požrtvovalno pomagal rojakom. Najdemo izjavo štirih oseb, ki so bile internirane v taborišču Sárvár (Šarvar), v kateri so pričale, da jim je Klar pomagal, jih po vrnitvi iz taborišča brezplačno pregledal in zdravil. To, sicer nedatirano izjavo, je potrdil tudi sekretar dolnjelendavskega krajevnega odbora Osvobodilne fronte. Organizirali so se tudi mladi fantje, ki so »*morali biti organizirani v okupatorskem mladinskem društvu ‚Levente' in bi morali biti odpeljani v Nemčijo*«. V pismu delegatu ministrstva za pravosodje v Dolnji Lendavi so 28. julija zapisali, da jim je Klar pomagal, kolikor je lahko, in da so mu hvaležni, »*da nas niso odpeljali, ker nas je pri pregledu, če je le mogel, ocenil za nesposobne in nas tako rešil okupatorske tiranije*«. Prosili so, da se ga »*oprosti neosnovane krivde*« in čim prej izpusti iz zapora. Tudi enajst prebivalcev Gaberja je 29. julija v izjavi potrdilo, da jih je Klar rešil internacije tako, da jih je razglasil za nesposobne.[26] Nobena od omenjenih izjav ni bila predstavljena na sodnih obravnavah proti Klaru.

Prva razprava je bila 1. avgusta v Dolnji Lendavi, kjer je Klar živel. Začela se je ob 17.15 in se končala 45 minut pozneje, ko je bil Klar odpeljan nazaj v zapor. Senatu je predsedoval Prohinar, tožilec je bil Lebar. Zagovornika Klar ni imel. V zagovoru je povedal, da po okupaciji kot Slovenec ni smel opravljati svojega

25 Prav tam, izjave.

26 Prav tam.

poklica in je moral za izvajanje zdravniškega dela vložiti posebno prošnjo, ki jo je naslovil na madžarske oblasti. Zdravniška zbornica je njegovo vlogo zavrnila in je bil brez službe. Leta 1944 je bil mobiliziran v madžarsko vojsko in kot član dodeljen naborni komisiji. V tej funkciji je rešil »*okrog 320 ljudi od mobilizacije*«. Zagovor je zaključil z naslednjo izjavo: »*Poudarjam, da o glavnih točkah obtožnice nisem bil zaslišan, vsled česar tudi ne morem podati takoj podrobne obrambe.*« Po tajnem posvetovanju je senat prekinil razpravo z obrazložitvijo, da mora obtoženega podrobneje zaslišati preiskovalni sodnik. Tak sklep je bil tudi posledica dogajanja v dvorani, kjer je potekalo sojenje: »*Ves čas razpravljanja navzoči poslušalci in to približno 300–400 po številu, kljub najmanj petkratnemu pozivu na red, viharno vpijejo in to večina za obdolženca, nakar prekine predsednik razpravo v svrho posvetovanja.*« Med poslušalci je bila najglasnejša in je najbolj motila razpravo »*Karabatič Mariška, ki se po tajnem posvetovanju senata obsodi radi motenja reda na razpravi na redovno kazen sedem dni zapora*«.[27]

Prohinar je o sojenju Klaru poročal tudi predsedstvu Sodišča slovenske narodne časti v Ljubljani, in sicer v tedenskem poročilu, ki ga je poslal 5. avgusta. Zapisal je, da je razprava potekala v »*nabito polni*« sokolski dvorani, kjer so prisotni, ki so bili Klaru večinoma naklonjeni, priredili »*celo ovacijo v njegovo korist*«. Proces je spremljalo več kot 500 poslušalcev, večinoma kmetov iz okoliških vasi. »*Ker je bilo nemogoče obdržati red radi neprestanega vsklikanja množice v prid obdolženca, se je razpravo preložilo v svrho podrobnega zaslišanja obdolženca pred preiskovalnim sodnikom.*«[28]

27 Prav tam, razpravni zapisnik 1. avgusta 1945.

28 PAM, SI_PAM/0719, šk. 11/13, poročilo sodišča narodne časti v Murski Soboti 5. avgusta 1945.

Zato in ker je bil Klar v Dolnji Lendavi zelo priljubljen, je bil 1. avgusta premeščen v Mursko Soboto. Najprej v zapore sodišča, nato pa ga je narodna milica 7. avgusta privedla v zapore vojaškega sodišča v Murski Soboti, v celico št. 4. Prevzemno poročilo je podpisal poveljnik zaporov Josip Majerič.[29] Ta je 9. avgusta pisal Prohinarju, ker so se dan prej razširile govorice, da je izpustil Klara. Govorice je označil za »*izmišljotine*« in prosil Prohinarja, naj zadevo razišče. Kot priče je navedel zapornike, ki so bili zaprti s Klarom v celici št. 4, ter stražo pri glavnem vhodu in pred zaporom na ulici. Prohinar je reagiral na omenjeno pismo in zadevo uredil »*interno*«. V zaznamku je napisal, da Klar ni bil izpuščen in da so se govorice verjetno pojavile, ker je bilo iz zapora izpuščenih več zapornikov, ki so bili amnestirani na podlagi ukaza o splošni amnestiji in pomilostitvi, ki ga je izdalo Predsedstvo Avnoja 3. avgusta 1945.[30]

V zvezi z omenjenim amnestijskim ukazom je Klarova žena Marija pisala javnemu tožilcu za mariborsko okrožje Jožetu Pavličiču. Prosila ga je, naj pregleda spis njenega moža in čim prej poda predlog za ustavitev postopka. Zapisala je še, da je dejanje, ki ga je bil Klar obtožen, spadalo pod amnestijski ukaz in bi ga sodišče že moralo izpustiti.[31]

Drugi proces in obsodba

Odgovora na pismo žena ni dobila, Klar pa se je moral drugič zagovarjati pred sodiščem narodne časti. Razprava je bila v Murski Soboti, 24. avgusta pozno zvečer, od 20.00 do 23.30.

29 PAM, SI_PAM/0719, Snč 363/45, prevzemno poročilo.

30 Prav tam, pismo Josipa Majeriča; Uradni list Demokratične federativne Jugoslavije, št. 56/1945.

31 PAM, SI_PAM/0719, Snč 363/45, pismo Marije Klar javnemu tožilcu za mariborsko okrožje.

Senatu je takrat predsedoval predsednik enega od mariborskih senatov sodišča narodne časti, sodnik Miloš Senica.[32] Obtožnico, ki je bila pri sodišču vložena 22. avgusta, je podpisal in zastopal javni tožilec za mariborsko okrožje Jože Pavličič. Zakaj sta se Senica in Pavličič odpeljala v Mursko Soboto, ni jasno. Glede na to, da je bil Klar znana in pomembna osebnost, je bil tudi proces proti njemu zelo odmeven in za oblast prav gotovo pomemben. Klaru so očitali huda kazniva dejanja in senat je izrekel zelo visoko kazen. Proces je potekal zadnji dan delovanja sodišča narodne časti (24. avgusta), zato bi lahko sklepali, da so ga želeli »pravočasno« zaključiti in ljudem pokazati, da je dobil Klar »zasluženo« kazen.

Glavne točke obtožnice so bile tri, in sicer, da:

1. je bil med vojno kot naborni zdravnik član mobilizacijske komisije v Dolnji Lendavi, s činom madžarskega zastavnika, in »*kot tak pregledoval naše ljudi in odločal, kdo mora v madžarsko vojsko, s tem pa pomagal izvrševati mobilizacijo našega ljudstva za sovražno vojsko ter sodeloval v sovražni vojaški organizaciji*«;
2. je po koncu vojne govoril zapornikom v dolnjelendavskem in murskosoboškem zaporu, »*naj se ne bojijo, ker se bo v kratkem vse spremenilo in bodo zaprti oni, ki sedaj druge zapirajo ter slično*«, ter na ta način »širil lažno propagando«;
3. je 22. februarja 1942 pisal pismo madžarskemu velikemu županu, v katerem ga je prosil za sprejem v zdravniško zbornico v Sombotelu. Kot izhaja iz obtožnice, je v njem navedel, da je bil med okupacijo »*madžarski človek*« in da je večkrat »*izpričal svoje madžarstvo*«. To je storil »*v interesu spostavitve bodočnosti družine, zdravniške prakse in v interesu rešitve 10-letnega mojega dela, posebej pa vsled mojega prizadetega madžarstva in državljanske reputacije*«. Zato je

32 Prav tam, razpravni zapisnik 24. avgusta 1945.

pri občinskem odboru v Dolnji Lendavi vložil »*prošnjo za priznanje madžarske politične zanesljivosti in se posluževal pri tem znanih madžaronov in sovražnikov našega naroda*«. V tej točki ga je obtožnica še bremenila, da je z ljudmi, tudi z družino, govoril madžarsko.[33]

V obrazložitvi obtožnice je Pavličič poudaril, da je bil Klar kot večletni poslanec pomembna in vodilna osebnost med Prekmurci v dolnjelendavskem okraju. Po njegovem mnenju je vedel, da bi lahko bil koristen za slovenski narod, če bi se »*postavil na njegovo stran v borbi proti okupatorju. Imel je na izbiro dve poti, in sicer: da stori svojo narodno dolžnost in se postavi na stran preganjanih slovenskih množic ter sprejme naše žrtve, ki so s tem vezane, ali pa da stopi na stran proti slovenskemu narodu.*« Tožilec je v obrazložitvi obtožnice navajal, da Klar ni imel socialnega čuta, in mu očital nekatera ravnanja pred vojno (ki niso bila navedena kot kazniva na začetku obtožnice!), da je na primer pred volitvami politične nasprotnike »*označeval za komuniste /.../ in jim delal vse mogoče neprilike*«. Pavličič je dalje pojasnjeval, da so Klaru po okupaciji Prekmurja Madžari »*delali nekatere neprilike*«, zato se jim je začel »*na vse mogoče načine prilizovati*« in je pisal velikemu županu. Na podlagi »*okupatorskih zvez*« mu je uspelo pridobiti čin zdravnika zastavnika, kar naj bi uspelo le redkim, in po mnenju tožilca je to pomenilo, da je »*pri okupatorju užival primerno zaupanje*«. Prošnjo za priznanje »*politične zanesljivosti*« naj bi Klar utemeljeval z dokumentom, na katerem je pisalo, da je pred okupacijo »*pomagal mnogim Madžarom, ki so bili preganjani, in da je bil tudi poslanec madžarske katoliške stranke*«. Zato ni bilo čudno, tako tožilec, da je govoril le madžarsko in da slovensko ni več govoril niti z najožjimi družinskimi člani.[34]

33 Prav tam, obtožnica 22. avgusta 1945.

34 Prav tam.

Iz obrazložitve obtožnice dalje izhaja, da je bil Klar kot član mobilizacijske komisije in naborni zdravnik »*prav vesten okupatorjev sodelavec. V tej službi je na veliko izvrševal /.../ mobilizacijo našega ljudstva za sovražno vojsko.*« Nabornikom, ki niso želeli v madžarsko vojsko, naj bi Klar »*dajal zaušnice*« in »*je mnogo naših fantov spravil v okupatorsko vojsko in od teh fantov se do sedaj mnogo ni vrnilo*«.[35]

Čeprav med v uvodu navedenimi kaznivimi dejanji ni bilo omenjeno, da naj bi bil Klar sovražno nastrojen proti partizanskemu gibanju, mu je tožilec v obrazložitvi obtožnice očital prav to. In nadaljeval, da je »*blatil partizane z raznimi psovkami, opozarjal ljudi, da naj ne hodijo v hiše zavednih Slovencev, češ da se tam zbirajo sami komunisti in slično*«. Tožilec je obrazložitev obtožnice zaključil tako: »*Osumljenec je bil v predaprilski Jugoslaviji vsemogočna osebnost dolnjelendavskega okraja. Bil je viden predstavnik slovenskega naroda in je s svojim slabim vzgledom slabil in skušal slabiti odpor slovenskega naroda. Na svojo narodno čast in na čast slovenskega naroda ni držal mnogo! Nepripravljen na najmanjšo žrtev se je vdinjal okupatorju, kakor je pač mogel, in je v svoji hlapčevski miselnosti, strahopetnosti in sebičnosti sodeloval z okupatorjem in mu delal usluge. Spozabil se je tako daleč, da je najprej prosil, nato pa sprejel od okupatorja oficirski čin in se spozabil tako daleč, da je izvrševal in pomagal izvrševati okupatorju mobilizacijo našega ljudstva za sovražno vojsko. S tem pa izvrševal in pomagal izvrševati okupatorju enega izmed največjih okupatorskih zločinov, in sicer prisilne rekrutacije članov zasužnjenih in okupiranih narodov za sovražno vojsko. Za vsa svoja v tenorju obtožnice navedena dejanja pa osumljenec tudi zasluži strogo kazen.*«[36]

35 Prav tam.

36 Prav tam.

Klarov pooblaščeni zagovornik, mariborski odvetnik dr. Josip Rapoc, se razprave ni mogel udeležiti, saj je bil o njej prepozno obveščen. Poleg tega ga je sodišče obvestilo, da bo razprava 25. avgusta ob 9. uri. Ker pa se je očitno zelo mudilo, je bila razprava že 24. avgusta zvečer. Klar se je spominjal, da je popoldne prišel k njemu v zapor »*sodni organ*« in mu dejal, naj se pripravi za razpravo, ki bo zvečer, ob 19. uri.[37]

Ko je Pavličič prebral obtožnico, je Klar podal zagovor. K prvi točki obtožnice je povedal večinoma tako, kot je šla obtožba. Drugo točko obtožnice je zavrnil kot neresnično. Glede tretje točke obtožnice pa je pojasnil, da je bilo treba vložiti prošnjo za članstvo v zdravniški zbornici, in ji priložiti »*spričevalo o narodni zvestobi*«. Ker je bila njegova prošnja večkrat zavrnjena, je vložil več prizivov. Na koncu v zbornico ni bil sprejet in se je družina preživljala z obdelovanjem zemlje njegove žene. Zanikal je, da bi z družino govoril samo madžarsko; njegova hčerka je do leta 1941 končala tri razrede gimnazije v Ljubljani in takrat sploh ni znala madžarsko. Doma so govorili slovensko, je še povedal. Obtožnico so dokazovali z izjavami več kot 25 prič, ki so jih prebrali na razpravi, nekatere priče pa so bile tudi zaslišane. Klar je skoraj vse izpovedi označil za neresnične, neverodostojne in jih je zanikal, priče pa za njemu nenaklonjene in sovražne.[38] Kot je že omenjeno, izjave, ki so Klara razbremenjevale, na razpravi niso bile predstavljene.

Po tajnem posvetovanju je senat Klara obsodil na petnajst let izgube narodne časti, šest let težkega prisilnega dela in zaplembo vsega premoženja. Izrek in obrazložitev sodbe sta popolnoma sledila obtožnici. Iz obrazložitve sodbe med drugim izhaja, da je Klar priznal, da je bil naborni zdravnik in da je opravljal preglede nabornikov, vendar se je zagovarjal,

37 Prav tam, urgenca za prepis sodbe 10. septembra 1945.

38 Prav tam, razpravni zapisnik 24. avgusta 1945.

da je bil prisilno mobiliziran in »*prisiljen zaprositi za oficirski čin*«. Sodišče takemu zagovoru ni verjelo, saj da je bila funkcija nabornega zdravnika »*sama po sebi zaupna funkcija*«. Sodišče se je v obrazložitvi sklicevalo na izpovedi prič, ki so povedale, da je Klar opravljal funkcijo »*vestno in ni pomagal domačinom*«. Čeprav je sodišče razpolagalo z izjavami, ki so Klara razbremenjevale kakršnekoli odgovornosti glede očitanih kaznivih dejanj, ki so potrjevale, da je veliko nabornikov rešil pred odhodom v vojsko, jih sodišče ni upoštevalo in je v obrazložitvi sodbe zapisalo, da je pomagal le tistim, »*ki so mu bili pri srcu*«. Sodišče tudi ni verjelo, da je bil Klar prisiljen zaprositi za oficirski čin. Ker ga je dobil šele »*na priziv na odklonilno odločbo*« leta 1943, je bilo to za sodišče oteževalna okoliščina. Če bi bil »*zaveden Slovenec /…/, bi mu vsaj priziva ne bilo treba vlagati*«. Sodišče je na podlagi izpovedi prič potrdilo tudi drugo točko obtožnice, tj. da je po koncu vojne v zaporih govoril proti novi oblasti. Klarovo pismo velikemu županu pa je za sodišče pomenilo »*najočitnejšo obtoženčevo vdanost okupatorju in njegovo nečastno prilizovanje*«. Tudi to, da je Klar večkrat prosil za listino o politični zanesljivosti, je smatralo sodišče, po zaslišanju več prič, za dokazano. Pri izreku kazni je sodišče kot olajševalni okoliščini upoštevalo »*delno priznanje*« in izjave nekaterih prič, da je veliko pomagal tudi internirancem in njihovim svojcem. Oteževalna okoliščina pa je bila, tako sodišče, da je kot intelektualec in nekdanji politik, kot vidna osebnost v lendavskem okraju »*dal ljudstvu s svojim ravnanjem tembolj kvaren vzgled in s tem narodni stvari zelo škodoval*«.[39]

O procesu proti Klaru 28. avgusta 1945 je poročal tudi *Vestnik mariborskega okrožja*. Bralci so lahko v časniku prebrali, da bi moral Klar kot predvojni poslanec s »*svojim vzgledom pokazati*

39 Prav tam, sodba.

slovenskemu narodu pravo pot ter se postaviti na stran preganjanih slovenskih množic, se je hlapčevsko poklonil okupatorju in se mu vdinjal. Vse to si lahko razlagamo samo na ta način, da mu ni manjkal samo vsak občutek za narodno čast, ampak da je dr. Klar človek, ki mu je le do lastnih koristi.« Razprava je po mnenju časnika pokazala, da je bil Klar »*brezčuten aristokrat*«, ki je za opravljeno delo kmetom računal »*v naturalijah*«. Sodbo in izrečeno visoko kazen pa je časnik komentiral tako: »*Njegova obsodba ni bila samo obsodba dr. Klarove osebe, ampak obsodba celotnega predaprilskega političnega sistema. /…/ Ni važno, da je kazen sorazmerno majhna, morda mu jo bo narod oprostil, važno je, da je s tem dobila celotna reakcija moralen udarec in da se ostro loči med ljudmi, ki so se za časa reakcije s službo okupatorju onemogočili za vse življenje, in med ljudmi, ki so ves čas okupacije očuvali svojo, osebno in narodno čast.*«[40]

Zadnjega avgusta je Klar, preko odvetnika Rapoca, zaprosil za prepis sodbe in vpogled v kazenski spis. Ker sodbe ni prejel, je Klar za prepis in njeno dostavo odvetniku Rapocu ponovno urgiral 10. septembra. Iz te urgence je razvidno, kaj se je dogajalo s Klarom od aretacije do obsodbe. V njej je namreč Klar opisal dogajanje od aretacije, zaslišanja in prve razprave v Dolnji Lendavi do premestitve v Mursko Soboto in obsodbe. Posebej je tudi opozoril, da njegov pooblaščeni zagovornik ni imel možnosti sodelovati na razpravi.[41]

Klar je pojasnil, da je odvetnik Rapoc pri murskosoboškem senatu sodišča narodne časti vložil pooblastilo o zastopanju 20. avgusta. Pred razpravo je Rapoc govoril s sodnikom Prohinarjem in ga »*prosil za pravočasno obvestilo o razpravi in ker moj branilec vsled danih prilik še nima telefona, mu je*

40 »Obsodba stare gnile jugoslovanske politike«, *Vestnik mariborskega okrožja*, 28. avgust 1945, št. 42, str. 1.

41 PAM, SI_PAM/0719, Snč 363/45, urgenca 10. septembra 1945.

bilo obljubljeno, da bode sodišče za narodno čast pravočasno obvestilo potom telefona preko Vojaškega sodišča v Mariboru mojega branitelja o razpisu razprave, da se iste lahko pravočasno udeleži, ko je bil predhoden vpogled spisov, obtožnice in razgovor z osumljencem po obstoječi praksi sploh izključen.« Dalje je navedel, da je Rapoc 24. avgusta ob 18. uri in 15 minut prejel od mariborskega vojaškega sodišča naslednje telefonsko sporočilo iz Murske Sobote: »*Vojaško sodišče Mariborskega vojnega področja, Maribor, dne 24. 8. 1945. Ob 17.45 uri je bilo javljeno iz Murske Sobote: dr. Rapoc Josip naj se obvesti, da se vrši jutri ob 9. uri v mladinskem domu v Murski Soboti razprava proti dr. Klar-u, dr. Bratina, Titan Ivanu, Meglič Štefanu in Heklič Štefanu. Telefonski pogovor zapisal: Majerič Franc l. r..*« Sporočilo je bilo poslano iz Murske Sobote tako pozno, da se Klarov zagovornik »*ni mogel poslužiti redne autobusne linije v Mursko Soboto, ker odide edino vozilo iz Maribora že ob 18. uri 30 minut. V kljub temu je našel 25. 8. 1945 v jutro ob osmi uri priložnost za potovanje s tovornim autom ter prišel v Mursko Soboto ob 11 ½ uri. Tam pa je na svoje presenečenje izvedel, da se je razprava proti meni vršila že dan prej, in sicer dne 24. 8. 1945 zvečer, torej približno v istem času, ko je bil v Mariboru obveščen o razpisu razprave za prihodnji dan, dne 25. 8. ob deveti uri v Murski Soboti!!!.*« Iz navedenih razlogov je Klar trdil, da mu je bila s takim načinom odvzeta možnost »*vsake obrambe*«. Skliceval se je na 14. člen Zsnč, ki je določal: »*Sodišče slovenske narodne časti uporablja splošne kazenske predpise in postopke rednih sodišč, kolikor ne nasprotujejo določilom tega odloka.*«[42]

Isti dopis je poslal tudi ministrstvu za pravosodje v upanju, da bo to uvedlo »*zakonite korake*«. Ministrstvo je dopis prejelo 12. septembra; iz uradnega zaznamka 18. septembra lahko ugotovimo, da je treba dostaviti prepis sodbe in Rapoca obvestiti,

42 Prav tam.

da bo vpogled v spis mogoč, ko bodo spisi predani okrožnemu sodišču v Mariboru. Podpis ni čitljiv.[43]

Epilog

Tri dni po procesu, 27. avgusta 1945, je odvetnik Josip Rapoc sodišču narodne časti v Murski Soboti poslal prošnjo za Klarovo pomilostitev. Sodišče slovenske narodne časti je bilo namreč ukinjeno z *Zakonom o ukinitvi sodišča slovenske narodne* časti, ki ga je sprejelo Predsedstvo SNOS-a 24. avgusta 1945. Istočasno je bil objavljen tudi *Ukaz o pomilostitvi oseb, obsojenih po zakonu o kaznovanju zločinov in prestopkov zoper slovensko narodno čast*. Oba predpisa sta bila uradno objavljena dan pozneje.[44] Če pomilostitve ne bi bil deležen, je Klar prosil za osebni razgovor z zagovornikom in za vpogled v spis. »*Naglašam, da je to sodišče, kakor tudi druga podobna sodišča, zabranilo osebni razgovor s obtožencem, čeravno ima branitelj po zakonu to pravico in mu je bila ta pravica tudi priznana še celo pri Vojaškem sodišču v Mariboru, in sicer od časa dvignjene obtožbe.*«[45]

Senat sodišča narodne časti v Murski Soboti je izdal 30. avgusta rešitev, s katero je Klaru na podlagi omenjenega ukaza predsedstva SNOS-a odpustil kazen težkega prisilnega dela v celoti, pravne posledice kazni izgube narodne časti pa mu je omejil na izgubo političnih in državljanskih pravic. Istočasno je senat naročil upravi kazenskega taborišča v Murski Soboti, da izpusti Klara in ga napoti v Dolnjo Lendavo, kjer se je moral javiti na krajevnem narodnoosvobodilnem odboru »*radi*

43 Prav tam.

44 Uradni list SNOS in NVS, št. 29/1945.

45 PAM, SI_PAM/0719, Snč 363/45, prošnja za pomilostitev.

evidence«.[46] To je bilo zelo pomembno tudi zaradi »*pravilnega vodstva volilnih imenikov*«,[47] saj so tisti, ki so bili obsojeni na izgubo narodne časti, izgubili volilno pravico in so bili izbrisani iz volilnih imenikov. Klar je torej izgubil volilno pravico, poleg tega pa mu je odsek za notranje zadeve pri okrajnem narodno-osvobodilnem odboru Dolnja Lendava odvzel osebno izkaznico. Kot je mogoče ugotoviti iz dopisa omenjenega odseka z dne 15. septembra 1945, so se smele osebne izkaznice izdajati samo »*zanesljivim osebam, t. j. onim osebam, ki so bile vpisane v volilni imenik. Vsem ostalim državljanom, ki niso vneseni v volilni imenik, se izkaznice zaenkrat ne izdajo.*«[48]

Kazen zaplembe premoženja je ostala po pomilostitvi v veljavi. Sklep o izvedbi zaplembe je izdal delegat ministrstva za pravosodje pri lendavskem okrajnem sodišču Karel Tassoti 6. septembra. Popis Klarovega premoženja je izvedlo Okrajno sodišče v Dolnji Lendavi naslednji dan. Prisotni so bili cenilca, predstavniki sodišča, okrajnega odbora in uprave narodne imovine ter Klarova žena Marija. Predmeti in pripomočki, ki jih je Klar potreboval za opravljanje zdravniškega poklica (inventar v ordinaciji, zdravila, instrumenti, knjige), so bili iz zaplembe izvzeti. Klar jih je prevzel 18. septembra.[49] Na podlagi sestavljenega zapisnika je isto sodišče 19. decembra izdalo odločbo o zaplembi. Zaplenjeno premoženje, tj. polovica hiše, dvorišče in vrt, je postalo državna last.[50] 21. aprila 1948 je Okrajni ljudski odbor Lendava izdal odločbo, da se zaplenjeno premoženje preda v upravljanje Mestnega gospodarskega podjetja – uprave hiš v Dolnji Lendavi.[51]

46 Prav tam, rešitev 30. avgusta 1945.

47 PAM, SI_PAM/0721, šk. 18/1, navodilo vsem predsednikom senatov 19. julija 1945.

48 PAM, SI_PAM/0164, Mestni ljudski odbor Dolnja Lendava, šk. 4/747.

49 Prav tam, šk. 3/671.

50 Prav tam, šk. 5/1217, 1218.

51 Prav tam, šk. 23, dr. Klar Franc.

Proces proti Francu Klaru pred senatom Sodišča slovenske narodne časti v Murski Soboti je bil politične narave in pripravljen hitro. Sodišče je pri izreku kazni upoštevalo zgolj obremenilne dokaze. V kazenskem spisu je namreč več izjav posameznikov, ki so pričali, da je bil Klar med vojno zaveden Slovenec in da je požrtvovalno pomagal rojakom. Vendar na razpravah nobena ni bila predstavljena. Klaru je bila tako kršena pravica do poštenega sojenja, ni imel možnosti ustreznega zagovora in obrambe. Na prvi razpravi zagovornika ni imel, na drugi je bil njegov pooblaščeni zagovornik mariborski odvetnik Josip Rapoc. Ta je bil o razpravi obveščen prepozno; ko je prispel v Mursko Soboto, je bil Klar že obsojen.

Leta 1946 je Klar ponovno začel opravljati zdravniški poklic; najprej je bil določen za zdravnika v ambulanti na Notranjskem (gradnja železniške proge Preserje–Borovnica), nato je postal vodja ambulante Litostroja v Ljubljani (1948). Uveljavil se je kot odličen obratni zdravnik. Leta 1961 se je upokojil, vendar je še pet let delal kot zdravnik študentov ljubljanske univerze. Umrl je leta 1967.[52]

Povzetek

Dr. Franc Klar (1896–1967) je bil prekmurski zdravnik in politik. Najprej je študiral teologijo, nato pa medicino in kot zdravnik promoviral leta 1926. Na začetku 30. let 20. stoletja je začel delovati tudi politično, bil je blizu Slovenski ljudski stranki, izvoljen je bil tudi za narodnega poslanca. Med drugo svetovno vojno ni smel opravljati zdravniškega poklica, bil je pod stalnim policijskim nadzorom. Na začetku leta 1945 je bil mobiliziran kot vojaški zdravnik in je pregledoval nabornike.

52 Vugrinec, »Dr. Franc Klar«.

Takoj po koncu vojne je postal Klar sanitetni referent za lendavski okraj. 22. julija 1945 je bil aretiran in zaprt v dolnjelendavskem zaporu. Obtožnica ga je bremenila, da je kot zdravnik pregledoval nabornike in jih pošiljal v madžarsko vojsko, da je sodeloval z madžarskimi okupacijskimi oblastmi in da je po koncu vojne v zaporih, kjer je bil zaprt, med zaporniki širil lažno propagando proti novi oblasti.

Prva razprava, ki je bila 1. avgusta v Dolnji Lendavi, kjer je Klar živel, je bila kratka. Več sto poslušalcev, ki so bili Klaru naklonjeni, je namreč z vzkliki motilo razpravo in jo spremljalo z neodobravanjem. Zato je predsednik senata po tajnem posvetovanju prekinil razpravo z obrazložitvijo, da mora obtoženega podrobneje zaslišati preiskovalni sodnik. Klar je bil premeščen v zapor v Murski Soboti, kjer je v poznih večernih urah 24. avgusta potekala druga obravnava. Senat sodišča narodne časti ga je obsodil na izgubo narodne časti za petnajst let, težko prisilno delo za šest let in odvzem celotnega premoženja. Konec avgusta je bil pomiloščen, pri čemer mu je bila kazen težkega prisilnega dela odpuščena v celoti, pravne posledice kazni izgube narodne časti pa omejene na izgubo političnih in državljanskih pravic (tudi volilne pravice). Zaplemba premoženja je po pomilostitvi ostala v veljavi in je bila izvedena na začetku septembra 1945. Leta 1946 je začel Klar ponovno opravljati zdravniški poklic.

Proces proti Klaru je bil politične narave in pripravljen hitro. Sodišče je pri izreku kazni upoštevalo zgolj obremenilne dokaze. V kazenskem spisu je namreč več izjav posameznikov, ki so pričali, da je bil Klar med vojno zaveden Slovenec in da je požrtvovalno pomagal rojakom. Vendar nobena ni bila predstavljena na dveh sodnih procesih proti Klaru. Klaru je bila tako kršena pravica do poštenega sojenja, ni imel možnosti ustreznega zagovora in obrambe. Na prvi razpravi zagovornika ni imel, na drugi je bil njegov pooblaščeni zagovornik mariborski odvetnik dr. Josip Rapoc. Ta je bil o razpravi obveščen prepozno; ko je prispel v Mursko Soboto, je bil Klar že obsojen.

Dr. Franc Klar: Doctor and National Representative before the Court of Slovenian National Honour

Summary

Dr. Franc Klar (1896–1967) was a doctor and politician from the Prekmurje region. Initially, he studied theology and then medicine before becoming a doctor in 1926. He began participating in politics at the beginning of the 1930s, he was associated with the Slovenian People's Party and was also elected as a national representative. During the Second World War, he was forbidden from practicing his profession as a doctor and was under constant police surveillance. At the beginning of 1945, he was mobilised as a military doctor and carried out medical examinations of military recruits.

Immediately after the war, he became the head of the medical authorities for the Lendava county. On 22 July 1945, he was arrested and imprisoned in the prison in Dolnja Lendava. The indictment accused him of performing medical examinations of recruits and sending them to the Hungarian army, collaborating with Hungarian occupying authorities and spreading false propaganda against the new authorities after the end of the war in the prison where he was imprisoned.

The first court hearing was brief and took place on 1 August in Dolnja Lendava, where Klar lived. Hundreds of listeners who were on Klar's side kept disturbing the hearing with exclamations and listened with disapproval. Thus, the president of the Senate stopped the hearing after a secret deliberation with the explanation that the accused had to be more thoroughly interrogated by an investigating judge. Klar was relocated to

the prison in Murska Sobota, where the second hearing took place in the late evening hours of 24 August. The Senate of the Court of National Honour sentenced him to 15 years of loss of national hour, six years of heavy forced labour and confiscation of his entire property. At the end of August, he was pardoned and thus absolved from the punishment of heavy forced labour entirely while also having the legal consequences of the loss of national honour limited to the loss of political and civil rights (including the right to vote). The confiscation of property remained in force after the pardoning and was carried out at the beginning of September 1945. In 1946, Klar began practicing his profession as a doctor again.

The trial against Klar was of a political nature and was set up quickly. The Court only considered the incriminating evidence when sentencing him. The criminal file namely contained multiple statements by individuals who testified that Klar was a nationally conscious Slovenian during the war and that he unselfishly helped soldiers. However, none of these was presented at the two trials against Klar. Thus, Klar's right to a fair trial was violated, and he had no opportunity of an appropriate counsel and defence. At the first hearing, he had no advocate, and at the second one, his appointed advocate was dr. Josip Rapoc, a lawyer from Maribor. Rapoc was notified about the hearing when it was too late; by the time he arrived to Murska Sobota, Klar had already been sentenced.